

Stanowisko *Orchis militaris* (Orchidaceae) na Pogórzu Przemyskim (SE Polska)

STANISŁAW KUCHARZYK

KUCHARZYK, S. 2010. The locality of *Orchis militaris* (Orchidaceae) on the Przemyskie Foothills (SE Poland). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 17(2): 241–244. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: The paper describes new locality of *Orchis militaris* L. founded in 2009 near Makowa on the Przemyskie Foothills (SE Poland).

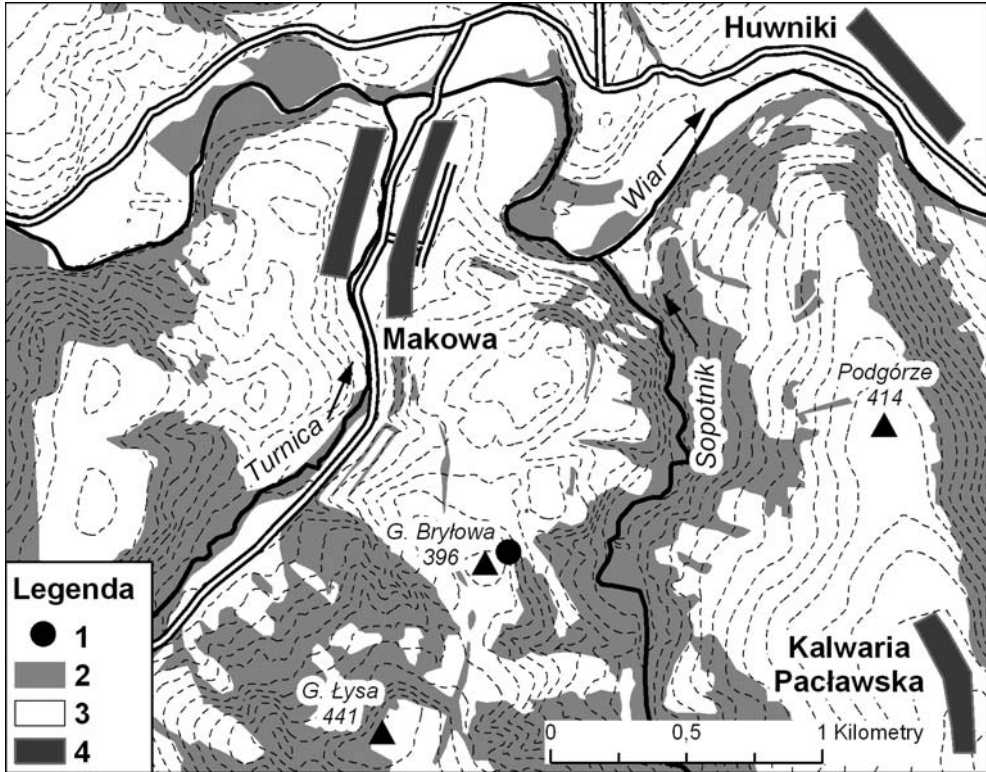
KEY WORDS: *Orchis militaris*, Polish Carpathians, threatened species, distributions

S. Kucharzyk, Bieszczadzki Park Narodowy, ul. Belska 7, 38-700 Ustrzyki Dolne, Polska; e-mail: skucharzyk@bdpn.pl

Rodzina storczykowatych liczy w Polsce około 60 taksonów, z których 23 zamieszczono w polskiej „czerwonej księdze” (KAŹMIERCZAKOWA & ZARZYCKI 2001), zaś 36 uwzględniono na „czerwonej liście” (ZARZYCKI & SZELĄG 2006).

Na Pogórzu Przemyskim flora storczyków w końcu XIX w. liczyła 24 gatunki (KOTULA 1881). Późniejsze nieliczne znaleziska i rewizja systematyczna niektórych rodzajów zwiększyły tę liczbę do 27 gatunków (BATKO 1934, 1938; KARZMARZ & PIÓRECKI 1977; ZAJĄC & ZAJĄC 2001). Niestety wiele stanowisk, niegdyś licznych na tym terenie roślin, należy obecnie uznać za prawdopodobnie wymarłe (KAŹMIERCZAKOWA & ZARZYCKI 2001). Ustępują gatunki związane z ciepłolubnymi murawami i niskodarniowymi łąkami, takie jak np.: *Orchis morio* (BERNACKI i in. 2008b), *Anacamptis pyramidalis* (KAŹMIERCZAKOWA & ZARZYCKI 2001), *Spiranthes spiralis* (BERNACKI i in. 2008a), ale także taksony typowe dla łąk wilgotnych: *Dactylorhiza incarnata* subsp. *ochroleuca* (KAŹMIERCZAKOWA & ZARZYCKI 2001) i *Orchis coriophora* (BERNACKI 2008). Ostatnio potwierdzono tu występowanie jedynie 14 gatunków storczyków (KUCHARZYK & SZARY 2006; KUCHARZYK 2010).

Za gatunek wymarły na terenie Pogórza Przemyskiego uznawany jest także *Orchis militaris* L. storczyk kukawka (BERNACKI & BARTOSZEK 2008). W polskich Karpatach gatunek ten uznano za krytycznie zagrożony, gdyż w ostatnim dziesięcioleciu potwierdzono tylko jedno stanowisko z siedmiu dotychczas odnotowanych (BERNACKI & BARTOSZEK 2008). Na terenie Polski *O. militaris* był stwierdzony na około 200 stanowiskach,

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska *Orchis militaris* L. na Górze Bryłowa. 1 – nowe stanowisko, 2 – lasy i zarośla, 3 – łąki i pastwiska, 4 – zabudowa

Fig. 1. The locality of *Orchis militaris* L. on the Bryłowa Mt. 1 – new locality, 2 – forests and thickets, 3 – meadows and pastures, 4 – buildings

głównie na północnym-zachodzie oraz na południu kraju w pasie wyżyn (ZAJĄC & ZAJĄC 2001). W ostatnim ćwierćwieczu potwierdzono tylko 50 stanowisk, z tego też względu storczyk ten uznano za roślinę zagrożoną wyginięciem (ZARZYCKI & SZELĄG 2006) i objęto ścisłą ochroną gatunkową, ze wskazaniem konieczności ochrony czynnej (ROZPORZĄDZENIE... 2004).

Na Pogórze Przemyskim storczyk kukawka po raz pierwszy był odnaleziony w drugiej połowie XIX w., w Lesie Ostrowskim w pobliżu Przemyśla, w kwadracie ATPOL FF99 (KOTULA 1881). Stanowiska tego nie udało się potwierdzić w późniejszym okresie. W maju 2009 r. odnaleziono nowe stanowisko storczyka kukawki na Górze Bryłowa (396 m n.p.m.), w paśmie wzgórz pomiędzy potokami Turnica i Sopotnik, na południowo-wschód od Makowej, kwadrat ATPOL FG09 (Ryc. 1). Siedliskiem storczyka jest murawa kserotermiczna ze związku *Cirsio-Brachypodium pinnati*, położona na północno-wschodnim zboczu o nachyleniu 20°. Populacja kukawki zajmuje powierzchnię około 30 arów, od 360 do 390 m n.p.m. wysokości. Na skutek ruchów masowych, część gleby jest odsłonięta i miejscami pokryta okrucami margli, łuków ilastych i pojedynczymi otoczkami wapienia sztramberskiego (WATYCHA 1964).

Populacja *Orchis militaris* według inwentaryzacji przeprowadzonej 13 maja 2009 r. liczyła 79 osobników kwitnących i 16 rozet płonnych. Skład florystyczny dokumentuje wykonane zdjęcie fitosocjologiczne:

Zdj. 1. 13.V. 2009; Góra Bryłowa, powierzchnia zdjęcia 150 m²; liczba gatunków w zdjęciu 60; pokrycie warstwy B – 10%, C – 70%, D – 5 %, **ChCl. Festuco-Brometea:** *Brachypodium pinnatum* 2, *Salvia pratensis* 1, *Filipendula vulgaris* 1, *Plantago media* +, *Centaurea scabiosa* +, *Carlina vulgaris* +; **ChAll. Cirsio-Brachypodion pinnati:** *Trifolium montanum* 2, *Carex praecox* 2, *Prunella grandiflora* 1, *Seseli annuum* +; **ChCl. Trifolio-Geranietea sanguinei:** *Origanum vulgare* +, *Viola hirta* +, *Peucedanum oreoselinum* +; **Inne:** *Carex flacca* 2, *Succisa pratensis* 1, *Genista tinctoria* 1, *Lotus corniculatus* 1, *Solidago virgaurea* 1, *Galium boreale* 1, *Crucjata glabra* 1, *Calamagrostis epigejos* 1, *Betonica officinalis* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Taraxacum officinale* 1, *Primula veris* 1, *Tussilago farfara* 1, *Pinus sylvestris* 1, *Orchis militaris* 1, *Ranunculus acris* +, *Polygala comosa* +, *Potentilla arenaria* +, *Colchicum autumnale* +, *Heracleum sphondylium* +, *Gymnadenia conopsea* +, *Tragopogon orientalis* +, *Dactylis glomerata* +, *Listera ovata* +, *Medicago falcata* +, *Primula elatior* +, *Potentilla erecta* +, *Galium mollugo* +, *Juncus conglomeratus* +, *Bellis perennis* +, *Knautia arvensis* +, *Carex panicea* +, *C. ornithopoda* +, *Vicia cracca* +, *Quercus robur* +, *Cornus sanguinea* +, *Crataegus monogyna* +, *Carpinus betulus* +, *Frangula alnus* +, *Rosa gallica* +; **warstwa B:** *Juniperus communis* 1, *Pinus sylvestris* 1, *Rosa canina* +, *R. gallica* +, *Salix caprea* +; **warstwa D:** *Rhytidadelphus triquetrus* 1, *Hylocomium splendens* 1, *Campylium stellatum* +.

Poza zdjęciem stwierdzono występowanie następujących interesujących gatunków rzadkich na Pogórze Przemyskim: *Orchis mascula*, *Scorzonera humilis* i *Crepis praemorsa*.

Murawa na Górze Bryłowa od dłuższego czasu nie jest użytkowana, dlatego też wyraźnie zaznacza się proces sukcesji wtórnej. Na powierzchni dość obficie występuje jałowiec pospolity i sosna zwyczajna, zaś na obrzeżach starsze dęby szypułkowe. Stosunkowo liczna populacja storczyka kukawki, z licznymi osobnikami kwitnącymi, swoją dobrą kondycję zawdzięcza prawdopodobnie dynamice siedliska. Na skutek osuwania gruntu dochodzi tu do pojawienia się odsłoniętych płatów gleby, co sprzyja obsiewowi drobnych nasion tego storczyka.

Stanowisko z Góry Bryłowej jest obecnie najliczniejszą znaną populacją w polskich Karpatach (BERNACKI & BARTOSZEK 2008), toteż wskazane byłoby utworzenie na tym terenie użytku ekologicznego i zapewnienie ochrony aktywnej w celu ograniczenia zarastania zbocza.

Podziękowania. Autor dziękuje doktorowi hab. Janowi Żarnowcowi za oznaczenie gatunków mszaków.

LITERATURA

- BATKO S. 1934. O florze okolicy Przemyśla – Kosmos **59**: 351–380.
- BATKO S. 1938. O florze okolicy Przemyśla – Kosmos **63**: 423–429.
- BERNACKI L. 2008. Storczyk cuchnący *Orchis coriophora* L. – W: Z. MIREK & H. PIĘKOŚ-MIRKOWA (red.), Czerwona księga Karpat polskich. Rośliny naczyniowe, s. 486–487. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- BERNACKI L. & BARTOSZEK W. 2008. Storczyk kukawka *Orchis militaris* L. – W: Z. MIREK & H. PIĘKOŚ-MIRKOWA (red.), Czerwona księga Karpat polskich. Rośliny naczyniowe, s. 477–479. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.

- BERNACKI L., BARTOSZEK W., FIEDOR M. & TYC A. 2008a. Kręczyńka jesienna *Spiranthes spirallis* (L.) Chevall. – W: Z. MIREK & H. PIĘKOŚ-MIRKOWA (red.), Czerwona księga Karpat polskich. Rośliny naczyniowe, s. 494–496. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- BERNACKI L., BARTOSZEK W., OKLEJEWICZ K. & SCELINA M. 2008b. Storczyk samczy *Orchis morio* L. – W: Z. MIREK & H. PIĘKOŚ-MIRKOWA (red.), Czerwona księga Karpat polskich. Rośliny naczyniowe, s. 480–482. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- KARCZMARZ K. & PIÓRECKI J. 1977. Materiały do flory roślin naczyniowych Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Przemyskiego. – Rocznik Przemyski, Nauki Przyrodnicze **17/18**: 341–360.
- KAŹMIERCZAKOWA R. & ZARZYCKI K. (red.) 2001. Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. s. 664. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- KOTULA B. 1881. Spis roślin naczyniowych z okolicy Przemyśla. Spraw. Komis. Fizjogr. AU **15**: 1–90.
- KUCHARZYK S. 2010. Murawa kserotermiczna z zawilcem wielkokwiatowym *Anemone sylvestris* L. na Pogórzu Przemyskim. Chronimy Przyr. Ojcz. **66(3)**: 190–200.
- KUCHARZYK S. & SZARY A. 2006. Zbiorowiska nieleśne nadleśnictwa Bircza – LKP „Lasy Birczańskie”. Ustrzyki Dolne (mskr. opracowania).
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz. U. Nr 168, poz. 1764).
- WATYCHA L. 1964. Budowa geologiczna okolic Birczy, Olszan i Rybotycz (Karpaty Dobromilskie). s. 114. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZARZYCKI K. & SZELAĞ Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. – W: Z. MIREK, K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. SZELAĞ (red.), Red list of plants and fungi in Poland, s. 11–20. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

SUMMARY

Orchis militaris L. (Military orchid) is a rare, protected orchid, listed with the vulnerable category in the “red list” of vascular plants threatened in Poland and with critically endangered category in the “Red Data Book of the Polish Carpathians Vascular Plants” (BERNACKI & BARTOSZEK 2008). There are 7 localities of Military orchid acknowledged so far from the Polish Carpathians (the one on the Przemyskie Foothills reported in second half of the 19th century). In 2009 this species was found on the hill Bryłowa Mt. (396 m a.s.l.), near Makowa on the Przemyskie Foothills (SE Poland) (ATPOL grid reference FG09). The population consists of 79 flowered individuals and 16 rosettes without flowers.

Przyjęto do druku: 11.06.2010 r.